

Stathis N. Kalyvas, *The Rise of Christian Democracy in Europe*, New York: Cornell University Press, 1996, 300 s.

Furkan YAMAN*

Avrupa'da kendilerini "Hristiyan Demokrat" olarak tanımlayan partiler Almanya başta olmak üzere birçok devletin parlamentosunda önemli çoğunluklara sahiptir. Hem semavi bir dinin kimliğini taşımaları hem de demokrasinin kendisiyle savaş vermeden modern demokrasilerin içinde var olmaları nedeniyle, Hristiyan Demokrasi anlayışı ilgi çekici özellikler taşımaktadır. İşte Oxford Üniversitesi Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Profesör olan Stathis Kalyvas'ın *The Rise of Christian Democracy in Europe* isimli kitabı da bu ilgi çekici özelliklerin – Avrupa'da Hristiyan Demokrasi'nin yükselişinin – tarihsel kökenlerinin seyrini sürmektedir. 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başı arasında Hristiyan Demokrat partilerin doğuşu, evrimi ve değişen kimliğini açıklamak üzere bir açıklama ve örüntüsellik getirme amacı güden yazar, diğer birçok Hristiyan Demokrasi çalışmasından farklı olarak aktörlerin stratejik kararlarının planlanmamış sonuçlar yarattığı sürece odaklanmış ve bu bakış açısıyla siyasi partiler literatürüne önemli katkı vermiştir. Belçika, Hollanda, Avusturya, İtalya, Almanya ve Fransa örneklerindeki Hristiyan Demokrasinin gelişimini inceleyen kitap, bir giriş, bir sonuç ve beş ana bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümüne dini partilerin ortaya çıkışını ele alan birçok akademisyenin görüşünü açıklayarak başlayan yazar, literatürdeki iki temel anlayışa karşı çıkmaktadır. Bu anlayışlardan birincisi bu partileri din karşıtı reformlara karşı Katolik Kilisesi'nin verdiği yanıtın neticesi olarak gören tarihsel sosyolojik analiz iken; ikincisi muhafazakâr siyasi elitlerin sosyalizmin yükselişiyle mücadele etmek için Katolik sosyal doktrini benimsetmedeki rolüyle açıklayan görüştür. İlk görüşü Fransa'nın Üçüncü Cumhuriyet'inde dinsel çatışma ve bölünme olmasına rağmen bunun Hristiyan Demokrat partinin oluşmasına sebep olmadığını öne sürerek; ikinci görüşü ise Hristiyan Demokrat partileri diğer muhafazakâr partilerden ayırt etmemize olanak tanımadığı ve elitlerin dini kullanmalarına araştırmacı bir rol biçtiği için eleştirmektedir. Yazar bu iki görüşten farklı olarak, her aktörün rasyonel hareket ettiğini ancak kararlarını çevreyle ilgili tüm bilgilerle

* Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye, frknyaman@ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3257-5362

haiz olmadığı belirsiz bir ortamda aldığını iddia etmektedir. Ona göre Hristiyan Demokrat partiler aktörlerin kritik tarihsel dönüm noktalarında verdiği kararlardan oluşan bir tür patika bağımlılık modeli neticesinde ortaya çıkar. Ayrıca ekonomik ve sosyal yapılar, faydasını maksimize etmeye çalışan aktörlerin seçimlerinde belirleyici etken değildir; sadece karar verme sürecinde kısıtlayıcı rol oynayabilirler. Kalyvas, oluşturduğu patika bağımlılık modelini takip eden aktörlerin Belçika, Hollanda, Avusturya, İtalya ve Almanya'da başarılı bir şekilde Hristiyan Demokrat partiler oluşturduğunu, Fransa örneğinde ise bu patika takip edilmediği için parti oluşumunun başarısız olduğunu öne sürmektedir. Yazarın yöntemi diğer çalışmalara kıyasla farklı bir bakış açısı sunsa da eleştiriye açıktır. Siyasi partilerin oluşumunda mikro faktörleri göz ardı ettiklerini söyleyerek yapısalcı analizleri eleştiren yazar, analizinde aktörlerin seçimine odaklanmaktadır. Bu yöntemle mikro etkenleri ön plana çıkardığı söylenebilir. Yazar üstü kapalı olarak failin yapıyı meydana getirdiğini savunmaktadır. Fakat parti oluşumunun başarıya ulaşip ulaşmayacağı noktasında yazarın öne sürdüğü patika bağımlılık mefhumu, bireylerin tercihlerinin otomatizasyonunu gerektirmektedir. Yazarın nihayetinde patika bağımlılığı diye bahsedilen böyle bir yapıya başvurma, çelişkili biçimde aktörün rasyonel karar almasını etkisizleştirmektedir. Çünkü artık rasyonel aktör ancak ve ancak patikayı takip ederse Hristiyan demokrat partiyi kurabilecektir. Aksi takdirde parti oluşumunun başarısız olacağı öngörülmektedir. Bu da aktörün rasyonel ve bilinçli karar almasını önemsiz kılarak, patikayı aktörün kararlarının üzerinde bir yapı konumuna taşır. Kısacası yapı yani makro etken, aktör yani mikro etkene ağır basmaktadır. Dolayısıyla patika meselesi yazarın kullandığını söylediği bireyci metodolojiye tezat oluşturmaktadır. Yöntem tartışması bir kenara bırakılırsa, giriş bölümünün sonunda, dinî partilerin başlangıçtan itibaren Kiliseden koptuğunun ve muhafazakâr partilerin yerini alarak onlara büyük zarar verdiğinin bu çalışmayla gösterildiği öne sürülmektedir.

Birinci bölüm Hristiyan temelli dinî partilerin oluşumu için ilk tarihsel dönüm noktasını konu almaktadır: 1860'larla beraber liberal hükümetlerin aile ve eğitim üzerinde kilisenin geleneksel hâkimiyetini kaldırmayı hedefleyen reformları. Kilisenin yaşadığı sorunları çözmek için daha önce tercih ettiği hükümetlerle kurulan doğrudan diplomasi yolunun bu son reformların geri döndürülmesinde işe yaramadığının kilise tarafından fark edildiğini öne süren yazar, mücadele için Katolik toplumu örgütlenme stratejisinin hayata geçirildiğini belirtmektedir. Ancak kilise, bu yeni stratejiyi geliştirirken kitle üzerindeki otoritesinin zamanla kitlenin kendisi tarafından kurulacak otonom örgütlenmeye kayacağını hesap etmemektedir. Kalyvas, dinî partilerin kurulmasını başlatan sürecin liberaller ve kilise arasında başlayan bu yeni çatışmadan doğduğunu iddia etmektedir. Buna göre, kitapta incelenen altı devletteki kiliseden Fransız Katolik kilisesi dışında kalan diğer beş kilise, liberallerle uzlaşmak yerine örgütlenme stratejisine geçiş yapmıştır. Bu stratejiyle kilise karşıtı reformlara karşı sivil direnişler ve protestolar gerçekleştirilmiş, dini korumak amaçlı örgütler kurulmuştur. Bu noktada yazara yöneltilen bir diğer eleştiri strateji değişikliğine karar verilmesi sürecinde, kilisenin kolektif değil bireysel bir aktörmüş gibi ele alınmasıdır. Yazar, her ne kadar bunun sorunlu olduğunu ancak onun diktatörce karar alma mekanizmasına sahip bir yapı olduğundan bireysel bir aktörmüş gibi değerlendirilebileceğini dile getirirse de, muhafazakâr partiler gibi diğer kolektif aktörlerin karar alması kitapta aynı

şekilde ele alındığı için bu eleştiri geçerliliğini korumaktadır. Bölümün devamında yeni kurulan Katolik örgütlerin ruhban olmayan sıradan Katoliklere kilisenin otoritesinden bağımsız, kolektif bir kimlik sağladığından bahsedilerek kilise ve Katolik hareketin birbirinden kopuklaşmaya başlangıçtan itibaren başladığının altı yazar tarafından çizilmektedir. Öte yandan kilisenin hiçbir zaman otoritesine zarar verecek siyasi bir parti kurmayı rasyonel bulmadığı da belirtilmektedir. Yazara göre örgütlenme stratejisinin sonuç vermemesi, kilisenin siyaset içinde direnişi sürdürme stratejisine geçiş yapmasına sebep olmuştur. Yazar buna katılım stratejisi adını vermektedir. Bu strateji muhafazakâr partilerle iş birliği yapılarak hayata geçirilmiştir. Bölümün sonunda ise muhafazakâr partilerin kitleyle kurduğu ilişkiye, temel düşüncelerine, kilisenin örgütlenme stratejisine nasıl yaklaştığına ve ikisinin iş birliğine değinilmektedir. Kalyvas'a göre muhafazakâr partiler dini değerlerin korunmasını istemektedir ancak din karşıtı liberal reformlar gerçekleştiğinde bile kiliseye ve dinin siyasileşmesine mesafeli olmuşlardır. Onların Katolik örgütler ve kiliseyle yakınlaşma stratejisine geçiş yapması şu rasyonel sebepler ile yazar tarafından açıklanmaktadır: Katolik örgütlerin oy potansiyeli ve kilisenin kaynaklarına doğrudan erişim. Ancak hala muhafazakâr partilerin temel stratejisini değiştirmedığı, yeni oluşuma çıkar amaçlı baktığı not edilmelidir.

İkinci bölüm aktörlerin uyguladığı stratejileri ve onların sonuçlarını konu almaktadır. Bu bağlamda giriş kısmında muhafazakâr partilerin Katolik kitleyi ilerleyen yıllarda neden kaybettiği ve kilisenin stratejisinin rasyonel mantığı açıklanmaktadır. Yazar, kilisenin liberal reformlar neticesinde denetimi devletin eline geçen eğitim gibi kültürel bir silahtan mahrum kalmasının, örgütsel stratejiye geçişte en büyük motivasyon kaynağı olduğunu belirtmektedir. Ayrıca örgütsel stratejiden siyasete katılımı geçiş gerektiren süreçte kilise karşıtı dini reformlar iptal edilememiş, toplumu temelden değiştirerek parlamentoyu yıkma fikrinin ütopyik olduğu anlaşılmıştır. Bu dönemde liberallerin kilise karşıtı reform dalgasını tekrar harekete geçirdiği ve bunun da yine tarihsel bir dönüm noktası olduğu iddia edilmektedir. Çünkü kilise siyasetin dışında örgütlenme fikrinden vazgeçerek katılım stratejisine geçecek ve muhafazakâr partilerle –başlangıçta arzu edilmemesine rağmen – iş birliği yoluna gidecektir. Katılım stratejisiyle Katolik kimliğinin gittikçe güçlendiğini öne süren yazar, kilisenin Katolik örgütler üzerindeki kontrolünün de zayıfladığını öne sürmektedir. Ayrıca ona göre katılım stratejisinden zarar ederek çıkanlar kilise, liberaller ve muhafazakârlar olurken; Katoliklerin tabandan örgütlenmesi için çaba gösteren, kitle ile bizzat iletişimde bulunan ruhban sınıfından olmayan Katolikler ve kilisede daha düşük statüye sahip din adamları kazançlı çıkanlar olmuştur. Kalyvas'ın oldukça sistematik değerlendirmesi takdire şayandır. İkinci bölümde eleştiriye tâbi tutulacak tek konu karşılaştırılan ülkelerdeki tüm aktörlerin aynı düşüncelerle politikalar yürüttüğü varsayımdır. İlerleyen bölümlerde devletlerdeki Katolik hareketin gelişim süreci tek tek anlatılacak ve bazı özgünlüklerine yer verilecek olsa da her hareketin kendi özgü doğasının değerlendirmeye alınmadığı fark edilmelidir.

Üçüncü bölümde Fransa'nın Üçüncü Cumhuriyeti'nde Hristiyan demokrat bir partinin neden ortaya çıkmadığına odaklanılmaktadır. Fransa yazarın çalışması için diğer beş ülkeden farklılık göstermektedir. Fransada neden bir dinî partinin ortaya çıkmadığını ele alan literatürdeki

temel çalışmaları açıklayarak bölüme başlayan yazar, bu açıklamaları toptan reddetmemekte ve kilisenin seçimleri üzerinde kısıtlayıcı faktörler olarak sunmaktadır. Yazarın bu konudaki temel iddiası Fransa'da diğer devletlere nazaran rejim değişikliği ihtimalinin yüksek olmasıdır. Ona göre kilisenin monarşik restorasyon beklentisi mevcut rejimle ilişkisinde uzlaşmacı stratejiye bel bağlamasına sebep olmuştur. Dolayısıyla Hristiyan demokrat bir partinin oluşumuna giden süreçteki "patikada" örgütsel stratejiye geçiş kısmı gerçekleştirilmemiştir. Yazar Fransa örneğinin başarısızlığını patikadan çıkışa bağlamaktadır. Fransa'da kilise doğrudan katılım stratejisi uygulamıştır. Kalyvas'ın Fransa'da dinî partinin ortaya çıkışıyla ilgili diğer argümanları çalışmasına kısıtlayıcı faktörler olarak katması, kitabın açıklayıcı kuramını güçlendirmektedir. Ancak Fransa örneğinde rejim değişikliği beklentisinin kilise için uzlaşma stratejisinin rasyonel görünmesine sebep olduğu iddiası daha iyi açıklanmaya muhtaçtır. Örneğin rejimin değişeceği ihtimali kilise tarafından gerçekten yüksek bulunduyorsa, dinî saiklerle süreci hızlandırma düşüncesi de rasyonel bulunabilirdi. Dolayısıyla kiliseyi örgütsel stratejiye geçiş yapmaktan alıkoyan sebep tam tersine Fransa'da Cumhuriyetçilerin hiç yıkılmayacak gibi görünen iktidarı olabilir. Yazar, Hristiyan demokrat bir partinin ortaya çıkmayışında ikinci etkenin kilisenin katılım stratejisinde muhafazakâr partilerle birlikte hüsrana uğraması ve parlamentolarda istenilen çoğunluğa ulaşamaması olduğunu düşünmektedir. Kaldı ki, katılım stratejisinde başarı Kalyvas'ın patika bağımlılığında önemli bir tarihsel dönüm noktası olarak görülmektedir. Bölümde Fransa örneğinin patikadan çıkışa sebep olacak bu etkenler yüzünden başarıya ulaşmadığı belirtilmiştir.

Dördüncü bölümde başarılı örnekler olarak gösterilen beş devletin dinî bir parti kurma "maceraları" yerel ayrıntılara ışık tutularak ele alınmaktadır. Kilisenin hem din karşıtı reformları engellemek için Katolik sivil örgütlere ihtiyaç duyması hem de onlar büyürken otoritesini kaybetmeme çabası, İtalya, Almanya, Avusturya, Belçika ve Hollanda örnekleri üzerinden aktarılmıştır. Bu bölümde dikkat çekilmesi gereken nokta, yazarın her aktörün hamlesini rasyonel sebeplere dayandırarak açıklaması ve kitabın başından beri uyguladığı yönetime sadık kalmasıdır. Hangi stratejik hamlenin rasyonel olduğu görecelik bağlamında tartışmaya açık olsa da yazarın tikel örnekleri ele aldığı bu bölümde tutarlı kalabilmesi oldukça kıymetlidir. Öte yandan, örgütlenme stratejisi geliştirilirken kiliseden daha bağımsız kalabilen Avusturya Katolikleri ve ana liberal saldırıdan yani *Kulturkampf'tan* önce dinî bir partinin temelini atabilmiş, Almanya gibi tikel örnekler de yazarın radarına girmiştir.

Beşinci bölüm dinî partilerin kurulduktan sonraki sekülerleşme süreçlerini açıklamaktadır. Yazar burada "dinî ikilem" olarak adlandırdığı bir durumdan bahsetmektedir. Bu ikilem, Hristiyan Demokrat partilerin Katolik kimliklerini korumaya çalışırken Katolik olmayan geniş kitleleri de şemsiyesi altına alma çabasını ifade etmektedir. Kalyvas, ikilemin kökenlerinin iyice anlaşılması amacıyla Katolik hareketin kimliksel tutumunu muhafazakâr partilerle yaptığı ittifak süreci dâhil olmak üzere değerlendirmektedir. Katolik kimliğinin diğer politik hareketlerden gittikçe nasıl farklılaştığı ve aslında köken itibarıyla çok geniş bir kitleye dayandığı ortaya konulmuştur. Ayrıca yazarın burada Muhafazakâr ve Katolik liderler arasında sınıfsal farklılıkları dikkate aldığı, sağ kitleye öncülük eden elit yapısındaki değişimleri fark ettiği görülmektedir. Diğer taraftan, köktendinci özlere sahip olan yeni kurulmuş dinî partilerin gittikçe sekülerleşmesinin altında

yatan içsel faktörlere de değinilmektedir. Kaldı ki yazar dışsal faktörlerin sekülerleşmedeki asıl sebep olmadığını öne sürmektedir. Bu bağlamda köktenci kimliğin yeni partilerin geniş ve heterojen kitlelere ulaşma çabasında engel teşkil edeceği fikri, kilisenin tekrar egemen olmasını talep ederek seçmenin iktidarını elinden alma vaadiyle seçmenden oy istemenin saçmalığının farkına varılması ve din karşıtı liberal reformlar kesildikten sonra seçmen çoğunluğunu elde tutmanın zorluğundan dolayı siyasetin uzlaşma oyunu olduğunun kanıksanması içsel faktörler olarak sıralanmıştır. Ancak bazı dışsal faktörler süreçten dışlanamayacak kadar etkilidir. Örneğin savaş sonrası dünyanın liberal ve sosyalist olmak üzere iki kampa ayrılması bu durumu etkileyebilecek oldukça önemli, dışsal bir faktördür. Hristiyan Demokratlar geniş kitleleri kendine çekebilecek demokrasiyle uyumlu, seküler ve merkezci bir politika geliştirip, daha önce faşizminin iddia ettiği “üçüncü yol” sloganını onun aşırılıklarından sıyrarak devralmış olabilir.

Sonuç bölümünde kitabın Hristiyan Demokrat partilerin oluşumuna ışık tutabilecek bir teoriye ulaşmak için bir başlangıç noktası olduğu dile getirilmiştir. Kitabın temel tezleri özetlenmiştir. Çalışmanın siyasi partiler literatürüne hâkim olan makro-yapısal analizlere mikro-bireyci bakış açısı kazandırarak teorinin uygulanabilirliğini artırdığı öne sürülmektedir. Kitabı muadillerinden farklı kılan yanı, tarihsel belirlenimci anlayışı reddederek aktörlerin bireysel tercihlerine odaklanmasıdır. Yazar, aktörlerin rasyonel bulduğu bu tercihlerden kasıtlı olmayan, planlanmayan ve beklenmedik yeni siyasi partilerin ortaya çıkışının teorik temellerine ulaştığını iddia etmektedir. Öte yandan parti oluşumunun kavranmasının siyasi kimliğin inşa edilmesinde ne kadar önemli olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca kitap Katolik kimliğinin inşasında parti oluşum sürecinin altını çizmektedir. Kimliğin demokrasiyle uyumlu biçimde devam ettirilmesinde ise onun yeniden üretimini, başka bir deyişle dinin öneminin kitleler üzerinde Hristiyan Demokrat partiler vasıtasıyla azaltılması işlevini önemli görmektedir. Yazar Hristiyan Demokrat partileri ideolojileri üzerinden okumanın bu kimliksel dönüşümü anlamada yetersiz kalacağını belirtmektedir. Ona göre ideoloji üzerinden bir okuma yapılsaydı, yeni partilerin demokrasi içinde var olamayacağı sonucuna varılırdı. Fakat süreç tam tersi bir yönde ilerledi. Yazarın başlangıcı itibarıyla karşı-devrimci bir hareket olarak nitelendirdiği Katolik siyasi hareketin köktenci özünden kopup demokratik, seküler ve aynı zamanda dinî kimliği koruyan bir siyasi parti haline nasıl geldiği sosyal bilimlerle uğraşanlar için gerçekten ilgiye değer bir konudur. Kalyvas'ın bu ilgi çekici konuya mikro faktörleri önceleyen bir anlayışla yaklaşması, “hakikate” ulaşmak isteyenlere hakikatin bir kısmını şüphesiz ki sunacaktır. Bu bağlamda Kalyvas kitabın literatüre yaptığı katkıdan ve farklı bakış açısından ötürü büyük bir övgüye hak etmektedir.